

El món de la dinastia papal de Xàtiva

Diccionari Borja (2)

En el 500 aniversari de l'elecció de Roderic de Borja, Alexandre VI, EL TEMPS ofereix la segona part d'aquest vademècum utilíssim per a moure's per l'entramat borgià.

Condottiero. Terme italià que designa l'estat de capità de tropes mercenàries. Aquesta era una ocupació freqüent dels nobles italians que vivien de les rendes de les seues

possessions. També permetia fer carrera a aquells d'origen més humil amb talent militar i polític, com ara els Sforza. L'agitada situació política d'Itàlia donava treball a tots. En ocasions els períodes de pau eren de conseqüències pitjors per a la població, ja que la inactivitat de les tropes convidava als soldats a dedicar-se al banditatge.

Constantinoble. Capital de l'Imperi Bizantí, va caure en poder dels turcs l'any 1453. La ciutat va ser saquejada i els cristians van ser fets esclaus. Les demandes i les peticions d'a-

juda dels successius emperadors, que sempre es van desatendre perquè es pensava que eren exagerades, es van tenir en compte massa tard. Calixt III, després de ser elegit papa, va enviar frares per tot el món per predicar la croada, i van arribar fins a Pèrsia. Però va ser inútil, després de la impressió inicial els prínceps cristians van seguir tan sords com abans. El papa va aturar el soldà en la batalla de Belgrad i va armar una flota. Va ser tal la derrota que en trenta anys no van tornar a intentar penetrar a Europa central.

Corella, Michelotto. Lloctinent de Cèsar, lleial i eficaç. Uns diuen que era d'origen valencià i altres que italià. Té un paper sinistre en la llegenda dels Borja. Encarregat d'executar les ordres del Valentino, sembla que va ser ell qui va estrangular el marit de Lucrecia. Després de la caiguda del duc el van interrogar i torturar, el valor que va demostrar va causar l'admiració dels carcellers. Va acabar servint a Florència com a *condottiero*.

Corneto, Adriano de. Secretari d'Alexandre VI durant molt de temps, va ser promogut a cardenal en l'últim consistori d'aquest papa. Amb aquest motiu va oferir un sopar en la seua vinya una setmana abans que el papa i el seu fill emmalaltiren. Es va dir que el flamant cardenal els havia enverinat i també que Alexandre i Cèsar havien pres per error un verí destinat a assassinar l'amfitrió. Home una mica desequilibrat, durant la seua vida es va jactar en diverses ocasions d'haver salvat el món del poder dels Borja. També el van acusar de l'enverinament d'un bisbe anglès. Va morir pobre i oblidat, víctima d'un atacament a Venècia.

Djem (o Zizim). Fill del soldà que pretenia el tron del seu germà Baiazet. Retingut a Roma com a hoste, el seu germà pagava anualment a la Santa Seu perquè no l'alliberaren.

Al seu torn era una basa política del papa en cas d'una eventual guerra amb el soldà. Amic de Joan Borja, va introduir a través seu la moda turca a Itàlia. Va acompanyar els exèrcits de Carles VIII

al costat de Cèsar com a hostatge, però va aconseguir escapar, encara que poc temps després va morir. Uns diuen que a causa d'una bronquitis i altres que enverinat.

Donizetti, Gaetano. Músic italià que va compondre una òpera titulada *Lucrecia Borgia* amb lletra de Félix Romani i estrenada a París el 1840.

Enríquez, María. Filla de l'almirall de Castella i cosina de Ferran el Catòlic. De noble nissaga, va ser promesa al primer duc de Gandia, però quan va morir aquest es va casar el 1493 amb Joan, segon duc. Viuda el 1497, es va dedicar a administrar els béns dels seus fills Joan i Isabel. Ja major, va ingressar en el monestir de les clarisses de Gandia en companyia de la seua filla. Va morir el 1539.

Equilibri italià. Expressió que definia la situació ideal en què havien d'estar les cinc potències de la península italiana. Després de la caiguda de l'Imperi Bizantí, Nicolau V va intentar pacificar Itàlia per preparar la croada; això va fer que es firmara la Pau de Lodi el 1454. Els estats italians s'hi van comprometre a mantenir la pau i a participar en la croada.

Estats Pontificis. Una de les cinc potències italianes del renaixement, juntament amb Florència, Venècia, Milà i Nàpols. Els reis llombards van cedir aquests territoris de la Itàlia central al papat, que tenia sobre ells una autoritat feudal. La majoria de les ciutats eren dominades per tirans que explotaven el poble i que es negaven a pagar l'impost a la Santa Seu; aquest fet donava lloc a conflictes bèl·lics entre el cap de l'església i aquests dictadors, en ocasions molt rics.

Este, Alfons d'. Duc de Ferrara, Mòdena i Reggio. Quart i darrer marit de Lucrecia. Després d'algunes negatives va acceptar el matrimoni. La boda es va fer per poders, el 1501 al Vaticà. Encara que no era gaire refinat, va tenir una bona formació. Ferrara era una de les corts més brillants de l'època. La seua verdadera passió era l'artilleria militar, ell mateix coneixia tots els secrets de la fundició i de la construcció d'armes. Quan va heretar el ducat va contribuir a mantenir-ne l'esplendor, amb l'ajuda eficaç de Lucrecia, l'encant i les bones maneres de la qual eren alabats per tots els qui arribaven a Ferrara. Encara que no va ser el prototip d'espòs fidel, no va abandonar mai les seues obligacions conjugals, i fins i tot va arribar a nàixer un tendre i respectuós amor entre la parella, com el mateix Alfons va manifestar.

Este, Hèrcules d'. Duc de Ferrara i pare d'Alfons. Astut polític d'una famosa mesquinesa, sembla que només el teatre el va fer oblidar aquest defecte. La seua tenacitat va fer que el contracte matrimonial del seu fill amb Lucrecia li resultara molt avantatjós. En veure la resistència del seu fill a aquest matrimoni, va arribar a afirmar que ell mateix es casaria amb la filla del papa. Posteriorment va tenir algunes diferències amb la seua nora a causa de la pensió tan reduïda que li passava. Llevat d'aquest te-

ma, sempre la va tractar amb admiració i afecte.

Este, Hèrcules II d'. Fill de Lucrecia i hereter del ducat. Es va casar amb Renata de França, filla de Lluís XII.

Este, Hipòlit d'. Dos cardenals amb aquest nom. El primer, cunyat de Lucrecia, va rebre el capel als quinze anys en la mateixa promoció que Cèsar. Poc piados, va arribar a manar traure els ulls a un germanastre per gelosia d'una cosina de Lucrecia, Angela Borja.

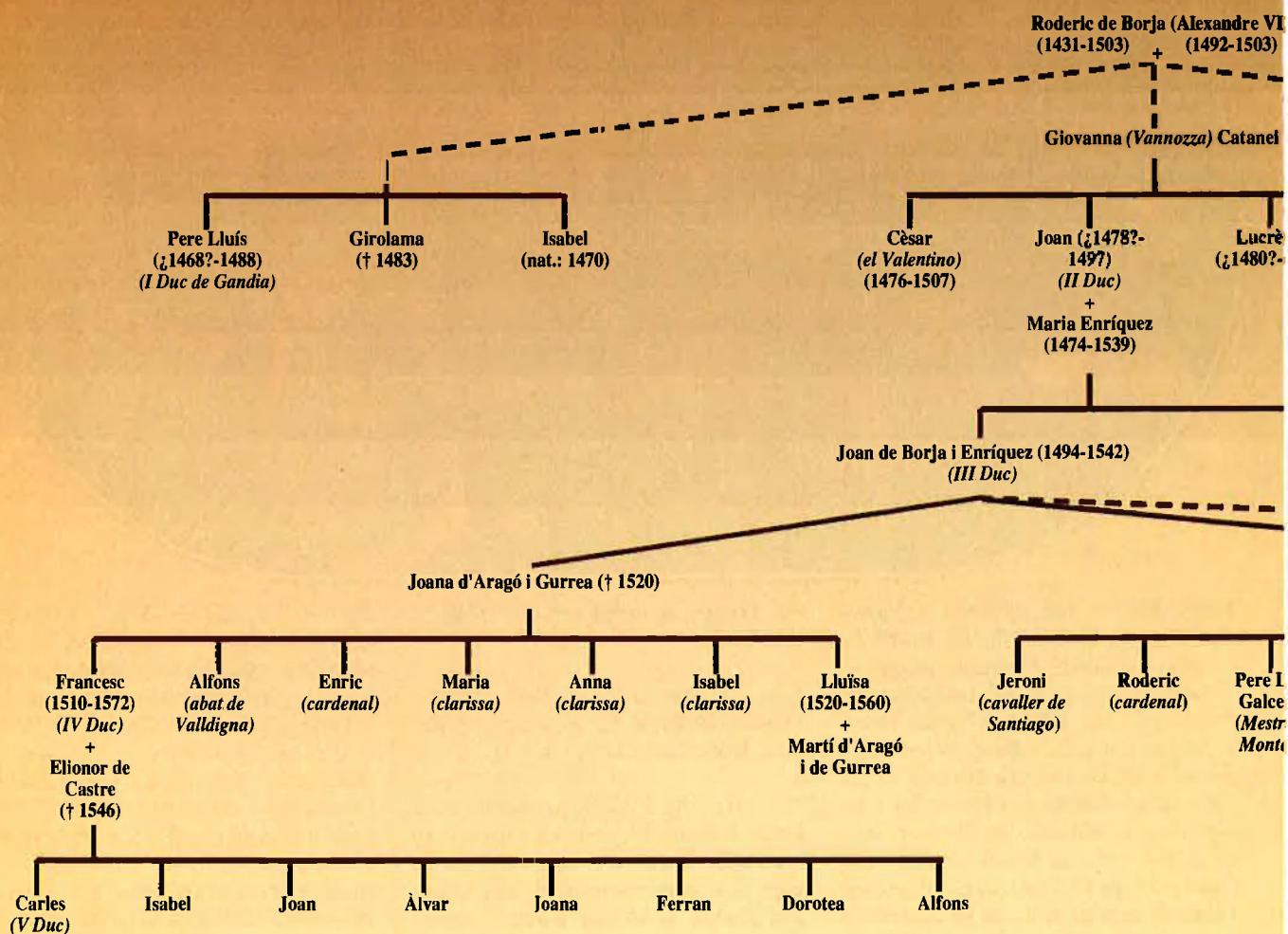
Hipòlit d'Este, segon cardinal amb aquest nom, va ser fill de Lucrecia. d'esperit refinat, va ordenar construir la famosa vila d'Este de Tivoli.

Eugeni IV. Gabriel Condulmaro, monjo agustí d'origen venecià que va prendre aquest nom en ser elegit papa. Els aldarulls a Roma el van obligar a traslladar-se a Florència. Va firmar l'acta d'unió de les esglésies ortodoxa i occidental amb l'emperador Joan Paleòleg el 1439. Pel tractat de Terracina de 1444 va fer les paus amb el Magnànim i va tornar a Roma. Va concedir la porpra cardenalícia a Alfons de Borja aquell mateix any. Farnese, Júlia. Coneguda com la "bella Giulia", es va casar el 1489 amb Orso Orsini, nebot del cardinal Borja. Aviat es va fer l'amant del cardinal, encara atractiu, amb el beneplàcit de la mare

d'Orso, Adriana de Milà. L'espòs enganyat, bastant lleig segons sembla, es va retirar indignat al castell de Basanello. Júlia va formar part de la cort que envoltava Lucrecia al palau de Santa Maria en Pòrtic. Després que Roderic va ser elegit papa, la Farnese va rebre l'epítet italià de "nòvia de Crist". Durant la invasió francesa de 1494, va ser raptada per les tropes franceses. Quan va ser alliberada va tornar a Roma i es va separar definitivament del papa. Va causar no pocs disgustos al seu sexagenari amant, que en més d'una ocasió la va increpar per la seua desconsideració i li va dir "ingrata Júlia". El seu germà Alexandre va ser promogut a cardinal i va acabar sent un gran papa, Pau IH, el del Concili de Trento.

Ferran I de Nàpols (també conegut com Ferrante). Fill bastard del Magnànim, la mare, la bella Margarida d'Híjar, va ser assassinada per ordre de la reina. Es va educar a València sota la tutela de Jimén Pérez de Corella. El 1436 va acompanyar Alfons de Borja a Nàpols, on li esperava el seu pare. La simpatia del futur papa Borja per ell era nul·la, ja que no el considerava hereter legítim de la corona de Nàpols. Aquest tema va enfrontar el Magnànim amb el seu antic vice-canceller, ja papa. Ferran acabaria sent rei, encara que, a causa del seu caràcter, no va gaudir de la simpatia del poble.

DE RODERIC DE BORJA (ALEXANDRE VI) AL IV DUC DE GANDIA (SANT FRANCESC)

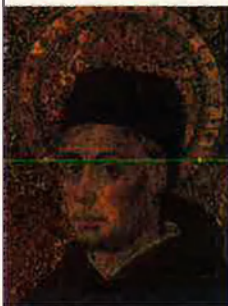

Ferran d'Aragó (també conegut com Ferrante). Fill de Frederic d'Altamura, últim rei de Nàpols de la dinastia Aragó. Quan el Gran Capità conquistà Nàpols, va ser empresonat i traslladat al castell de Xàtiva, on va morir quasi cinquanta anys després.

Ferrara. Ciutat del nord d'Itàlia propera a Venècia i capital del ducat del mateix nom. Sota el domini de la casa d'Este va conèixer el màxim esplendor. Aquest llinatge estava emparentat amb les famílies més nobles d'Itàlia i d'Europa, el 1501 l'hereu Alfons es va casar amb Lucrecia Borja. Com a feudatària de la Santa Seu, quan, el

1597, va morir el nét de Lucrecia sense descendència, el papa va incorporar Ferrara al govern directe de l'Església.

1597, va morir el nét de Lucrecia sense descendència, el papa va incorporar Ferrara al govern directe de l'Església.

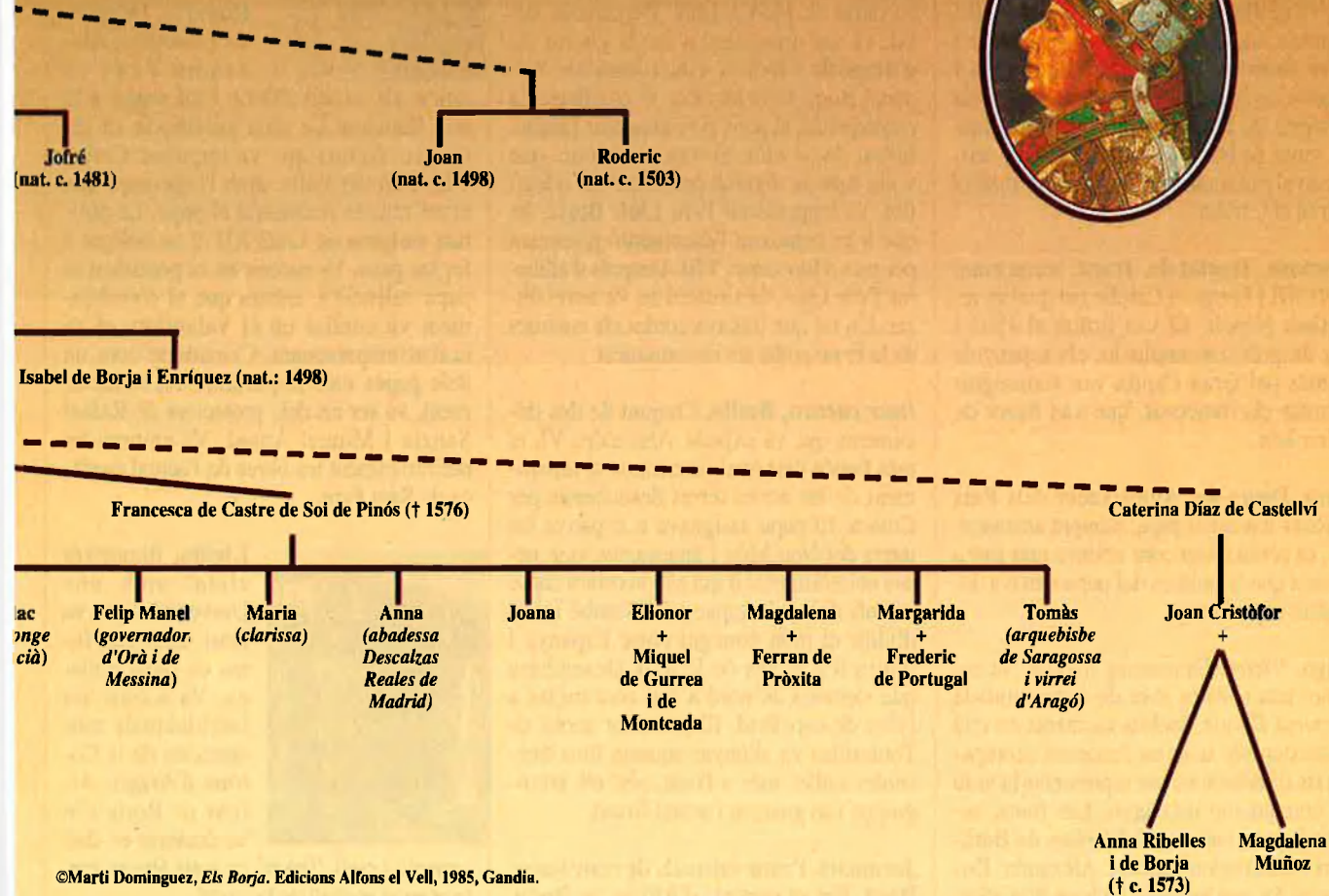
Ferrer, Vicent.

Frare dominic d'origen valencià que ja en vida va tenir fama de sant. Va tenir un gran prestigi, fins i tot entre els monarques, que el consultaven sovint. Es va trobar amb el petit Alfons de Borja a

Xàtiva, quan aquest tenia només set o vuit anys; va encarregar als parents més rics que tingueren cura de l'educació del xiquet i es va interessar periòdicament pels seus progressos. Anys després el va introduir en la cort del rei i del papa Luna. Va inter-

venir decisivament en el Compromís de Casp el 1413. Va ser confessor de Benet XIII i la seua negativa a solucionar el Cisma li va produir un gran disgust. Es va retirar de la vida política i es dedicà a predicar per Europa. Va morir a Vannes (o Gwened, Bretanya) el 1419. Va profetitzar que Alfons arribaria ser papa i que el canonitzaria, fet que s'esdevingué el 1455.

Fiorència. Un dels estats italians. Sota el poder dels Mèdici, i sobretot de Lorenzo el Magnífic, es va convertir en el bressol del renaixement. Mecenes d'artistes i de poetes, a la seua ombra es van acostar els genis més il·lustres de l'època. Després de la mort del Magnífic, els florentins van expulsar els Mèdici. El frare dominic Savonarola es va convertir en l'amo de la república. Les seues predicacions movien conversions en massa, Crist va ser nomenat rei, hi va haver fogueres en què es

©Marti Domínguez, *Els Borja*. Edicions Alfons el Vell, 1985, Gandia.

cremà tot el que representava la vanitat, etc. Els seus atacs van afectar especialment el papa Borja. La situació es va agreujar i Savonarola va acabar sent cremat en la foguera. Posteriorment els Mèdici van tornar a la ciutat. Durant les campanyes de la Romanya de Cèsar, només la protecció del rei francès va impedir que el Borja s'apoderara de la ciutat. El consell de la ciutat va enviar Nicolau Maquiavel com a ambaixador davant del Valentino.

Fornovo, Batalla de. Vegeu "Carles VIII".

Gandia. Capital d'un dels ducats més rics de la Corona d'Aragó. Situada vora el mar en una zona fèrtil i productiva. Martí l'Humà va elevar la senyoria de Gandia a ducat el 1399 i la va donar a Alfons el Vell, nét de Jaume II. En morir sense descendència, el ducat va passar a Alfons el

Magnànim, que el va cedir al seu germà Joan, pare del Catòlic. El 1485 aquest el va vendre juntament amb el castell de Bairen al cardenal Borja per 50.000 ducats, preu quasi simbòlic, i va passar d'aquesta manera a poder de la família Borja. En el segle XVIII va ser heretat per la casa de Benavente i posteriorment per la d'Osuna.

el qual els va conèixer en la convocatòria

Gonzaga. Família italiana noble, marquesos de Màntua. De gran importància en la Itàlia renaixentista, va comptar amb cardenals i polítics destacats. Van sovintejar l'amistat del jove cardenal Roderic de Borja,

que Pius II va fer als reis cristians a Màntua per organitzar la croada. El marquès manava els exèrcits de la Lliga Santa durant la invasió dels francesos el 1494. Els Gonzaga es van caracteritzar per saber-se mantenir apartats dels escàndols polítics i familiars de la Itàlia d'aquell temps i van proporcionar una inusitada i pròspera estabilitat al marquesat.

Gran Capità. Gonzalo Fernández de Córdoba. Ha estat un dels militars més grans de la història. Mà dreta del rei Catòlic, va conquerir Nàpols als Aragó descendents del Magnànim i va expulsar els francesos després de derrotar-

los en diferents ocasions a Itàlia. L'enemistat dels reis espanyols amb el papa ja s'havia posat de manifest quan el Diumenge de Rams del 1497 va rebutjar orgullosament la palma de mans del pontífex perquè aquest li l'havia donada després que al duc de Gandia. Quan va morir Alexandre VI, va acollir els Borja, però per ordre del monarca aragonès va empresonar Cèsar i el va enviar a Espanya. La lleugeresa i atractiu de Sança, l'esposa de Jotrè, la van convertir en la seua amant. Va ser nomenat virrei de Nàpols i la seua fama va arribar en algun moment a molestar el mateix Ferran el Catòlic.

Granada, Tractat de. Tractat secret entre Lluís XII i Ferran el Catòlic pel qual es repartiren Nàpols. El van firmar el 1503 i poc després d'acomplir-lo, els espanyols manats pel Gran Capità van aconseguir derrotar els francesos, que van haver de retirar-se'n.

Haro, Diego de. Ambaixador dels Reis Catòlics davant el papa. Sempre amenaçador, es podia sentir com cridava més fort a mesura que la política del papa s'anava decantant cap a França.

Hugo, Víctor. Dramaturg francès, va escriure una sinistra obra de teatre titulada *Lucrecia Borgia*. Inclou moments en què apareixien uns taüts en l'escenari acompanyats d'anotacions per representar-la amb un dramatisme més gran. Les fonts, segons l'autor, van ser el *Diarium* de Burkhard i historiadors italians. Alexandre Dumas va fer una novel·la amb un títol idèntic i un estil molt semblant.

Infans Romanus. Joan Borja, nascut el 1498. Un altre dels misteris històrics no resolts de la família Borja. La llegenda negra l'assenyala com el fruit dels amors incestuosos del papa amb la seua filla Lucrècia. Una altra hipòtesi diu que fou fill d'Alexandre VI i de Júlia Farnese. No obstant, com indica Schüller-Piroli, és possible que fóra fill de Lucrècia i del majordom del papa, Pedro Calderón o Perotto. Aquest va ser l'enllaç entre pare i filla durant el retir d'aquesta a Sant Sixt després de la fugida del seu espòs Sforza. La trobada del cadàver de Perotto al Tíber al costat d'una dama de Lucrècia sembla que abona aquesta teoria. Les butlles secretes que han anat apareixent sobre l'Infans Romanus no aclareixen gaire les coses, però sembla que indiquen que el papa s'atribueix la paternitat del xiquet per salvar l'honor de Lucrècia. Alexandre VI va concedir al nen el ducat

de Nepi i Camerino. Va morir vora els quaranta anys i sense descendència. El IV duc de Gandia, com a parent més directe, va ser nomenat el seu hereu.

Innocenci VIII. Gianbattista Cybo. Papa anterior a Alexandre VI, el seu pontificat va durar de 1484 a 1492. De caràcter dèbil, va ser arrossegat a fer la guerra als d'Aragó de Nàpols. La intervenció del cardenal Borja va solucionar el conflicte. En recompensa, el papa li va concedir l'arquebisbat de Sevilla; Ferran el Catòlic, que volia aquesta dignitat per al seu fill il·legítim, va empresonar Pere Lluís Borja, fet que li va ocasionar l'excomunió fulminant per part d'Innocenci VIII. Després d'alliberar Pere Lluís, la situació es va normalitzar. Un rei que lluitava contra els enemics de la fe no podia ser excomunicat.

Inter caetera, Butlla. Conjunt de dos documents que va expedir Alexandre VI, el més famós dels quals correspon al repartiment de les noves terres descobertes per Colom. El papa assignava a Espanya les terres del Nou Món i amenaçava amb penes eclesiàstiques a qui s'hi acostara sense permís dels reis espanyols. També es va dividir el món conegut entre Espanya i Portugal a través de la línia alexandrina que s'estenia de nord a sud cent milles a l'oest de cap Verd. El posterior acord de Tordesillas va allunyar aquesta línia tres-centes milles més a l'oest, així els portuguesos van guanyar l'actual Brasil.

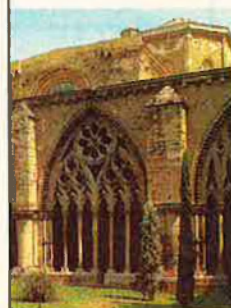
Jacomart. Pintor valencià, de nom Jaume Baçó. Era el preferit d'Alfons de Borja, qui li va encarregar el retaule de la capella de Santa Anna en l'església de Santa Maria de Xàtiva. S'hi pot veure Alfons amb els hàbits de cardenal agenollat als peus de la Verge. També va pintar el quadre que el cardenal de València va regalar a l'emperador Frederic amb motiu de la seua coronació i boda a Roma el 1452.

Joana II. Darrera reina de Nàpols, de la dinastia dels Anjou. Com que no va tenir descendència, en 1420 va proposar a Alfons el Magnànim d'adoptar-lo per poder nomenar-lo el seu hereu. Però el caràcter canviant de la reina i la influència que sobre ella exercien els seus amants van fer que es decantara pels Anjou francesos. La guerra es va prolongar durant anys fins que el 1432, el rei d'Aragó es va establir finalment a Nàpols. El tractat de Terracina del 1444 el va reconèixer com a legítim sobirà per part de l'església, que sempre havia estat més favorable als Anjou.

Juli II. Papa Giuliano della Rovere. Va ser un enemic acarnissat dels Borja, fins i tot va arribar a intercanviar insults amb Roderic. Després de l'elecció d'Alexandre VI es va

retirar als castell d'Ostia i tot seguit a la cort francesa. La seua insistència va ser un dels factors que va impulsar Carles VIII a envair Itàlia, amb l'esperança que el rei francès destituïria el papa. La política vaticana de Lluís XII el va obligar a fer les paus. Va succeir en el pontificat el papa valencià i, encara que al començament va confiar en el Valentino, el va acabar empresonant. Considerat com un dels papes més importants del renaixement, va ser un dels protectors de Rafael Sanzio i Miquel Àngel. Va emprendre definitivament les obres de l'actual basílica de Sant Pere.

Lleida. Important ciutat amb una Universitat que va tenir una gran fama en l'edat mitjana. Va acollir els intel·lectuals més destacats de la Corona d'Aragó. Alfons de Borja s'hi va doctorar en dret

canònic i civil. També va tenir alguns càrrecs en el consell de la ciutat.

Lliga Santa. Hi hagué diversos tractats amb aquest nom, tot i que aquí només interessen dos. El primer va ser encapçalat pel papa Alexandre VI contra la invasió dels francesos i va aplegar totes les

potències italianes.

El segon va ser promogut contra els turcs pel papa Pius V en 1571. El pontífex va demanar a Francesc de Borja, llavors general dels jesuïtes, que acompanyara el cardenal alexandri per les corts europees perquè s'adheriren a la lliga. Aquesta aliança va obtenir la victòria ressonant de Lepant sobre l'imperi otomà.

Lodi, Pau de. Vegeu "Equilibri Italià".

Loiola, sant Ignasi de. Fundador de la Companyia de Jesús. Després d'una joventut vanitosa i turbulenta va ser ferit en el setge de Pamplona. Durant la convalescència va descobrir en la lectura de la vida dels sants la seua vocació. Va deixar-ho tot i va iniciar una vida de retir i d'oració vivint de la caritat. Pròxim als quaranta anys va anar a París, on va obtenir el batxiller en Arts a la Sorbona. Al turó de Montmàtre, el 1535, va fundar amb nou companys la Companyia de Jesús. Francesc de Borja va conèixer l'ordre durant el seu virregnat a Catalunya. Va iniciar una correspondència amb Ignasi que el va menar a ingressar en aquesta ordre el 1547.

Lluís XII. Rei de França, successor de Carles VIII. Va capgirar la política antiborgiana de França, ja que necessitava que el papa anul·lara el seu matrimoni amb la poc agraciada, però futura

santa, Joana de Valois, per poder casar-se amb la viuda del seu antecessor, Anna de Bretanya. Aquesta boda tenia molta importància política per al rei, tanta que va oferir al fill d'Alexandre VI el matrimoni amb una princesa de la seua cort i possessions nobiliàries a França. L'arri-

bada de Cèsar a França va ser fastuosa. Es va casar amb Carlota d'Albret i el rei li va donar els dos ducats de Valença i Dinóis. A finals de 1499 es va dirigir a Itàlia, va conquerir Milà i va expulsar-ne els Sforça. Els seus exèrcits van ajudar el Valentino en les campanyes a la Romanya. El 1503 es va llançar a la conquesta de Nàpols després d'haver-se repartit aquest regne amb el Catòlic a esquenes del pontífex, en el Tractat de Granada. El Gran Capità els va derrotar. Després de la mort del papa valencià, Lluís XII va acusar Cèsar del fracàs napolità i li va retirar el seu suport.

Luna, Pedro de. Vegeu "Benet XIII".

Llançol. Branca de la família Borja descendent de la germana de Roderic, Joana, que es va casar amb Pere G. Llançol de Romaní, senyor de Vilallonga. A Roma van anteposar el Borja al Llançol. Hi va haver alguns cardenals, el més famós va ser Joan Borja-Llançol, el Jove, que va morir possiblement de xarampió quan duia a terme una important missió diplomàtica a Venècia. No ha faltat qui car-regara aquesta mort sobre la tacada reputació del papa i dels seus fills.

Una altra dada curiosa d'aquesta branca és que alguns historiadors diuen que els fills atribuïts a Alexandre VI són en realitat d'un membre d'aquesta família que va morir abans de nàixer Jofré, el 1481. La seua dona va enviar els fills a Itàlia

amb el poderós cardenal quan va casar-se per segona vegada. Ella mateixa es traslladaria a Roma, on va morir. Aquests autors, doncs, confonen diferents Vannozzas.

COLONNACCIANI

Maquiavel, Niccolò. Escriptor italià d'origen florentí. Enviat com a ambaixador de la república davant Cèsar, va quedar impressionat per la personalitat del duc. Després de la mort de Cèsar va escriure una obra sobre les dotes dels governants que ha tingut una gran influència al llarg de la història; *El príncep*, que així es titula, diuen que era el llibre preferit de Napoleó. Encara que alguns historiadors han volgut veure en la descripció la figura de Ferran el Catòlic, sembla que no hi ha dubtes que Cèsar fóra l'inspirador del famós llibre de Maquiavel.

Després de la mort de Cèsar va escriure una obra sobre les dotes dels governants que ha tingut una gran influència al llarg de la història; *El príncep*, que així es titula, diuen que era el llibre preferit de Napoleó. Encara que alguns historiadors han volgut veure en la descripció la figura de Ferran el Catòlic, sembla que no hi ha dubtes que Cèsar fóra l'inspirador del famós llibre de Maquiavel.

Martí V. Oddone Colonna, papa elegit al concili de Constança, principi del final del Cisma d'Occident. Es va traslladar a Roma i el seu llegat, Pierre de

Foix, va concedir el bisbat de València a Alfons de Borja per aconseguir posar fi brillantment al problema dels cismàtics de Peníscola.

Mèdici. Vegeu "Florència".

Mehmet II (o Mohamet II). Soldà turc. Va aconseguir reunir un gran exèrcit que el 1453 va assaltar Constantinoble i va sotmetre l'Imperi Bizantí. No obstant, el seu intent de penetració en Europa Central va ser detingut en la batalla de Belgrad, en què va sofrir una gran derrota. Es va poder alçar com a únic sobirà en la cort musulmana, on les baralles entre els fills del solda permetien que els estats occidentals estiguessen tranquils. Aquests seguien la tàctica de crear la major divisió possible, de manera que cap pretendent es poguera sentir segur dels seus partidaris. Com va passar després amb Baiazet, que pagava al Vaticà perquè no alliberara el seu germanastre Djem.

Francisco Javier Puertas